

Тетяна Сабалаш,

аспірант кафедри
теорії та історії держави і права
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

УДК 929-052 Волошин+32+34(477)(092)

Політико-правові погляди Августина Волошина в контексті державотворчих процесів в Україні

Наукові дослідження, пов'язані з генезою становлення самобутньої української нації та утвердження державності, в умовах сьогодення набувають чимраз більшої ваги. Донині також існує потреба у вивченні політично-правових звичаїв нашої держави. У розрізі подій на Закарпатті в першій половині ХХ ст. становлення української політико-правової думки набуло особливого значення. Цей процес проявлявся у формуванні національної позиції різних верств населення закарпатського краю, зокрема під впливом державотворчої діяльності відомого громадсько-політичного діяча А. Волошина.

Питаннями дослідження постаті А. Волошина, його політико-правових поглядів, участі в державотворчих процесах, що була спрямована на розбудову української державності, переймалися як закордонні, так і вітчизняні дослідники, серед них М. Вегеш,

В. Гренджа-Донський, Ю. Балега, М. Кляп, В. Туряниця, В. Бірчак, О. Мишанич, П. Чучка, В. Маркусь, Ф. Ковач, В. Тарасюк, Т. Беднаржова, В. Гомоннай, О. Довганич, П. Магочій тощо.

Метою статті є висвітлення політико-правових поглядів А. Волошина в контексті державотворчих процесів в Україні, дослідження його впливу на визначення національної ідентичності населення Закарпаття та України в цілому. Важливим завданням є також визначення особливостей розвитку ідеології закарпатського населення, політичного та ідеологічного значення реформ, що провадилися А. Волошином.

Процес українського націогенезу, як сукупність історично-політичних подій, що відбувалися на території України в період ХІХ–ХХ ст., залежав від політичного ставлення до етнічних українців тих держав, до складу

яких входили українські землі, та політико-правової діяльності й національно-визвольної боротьби визначних діячів, серед яких особливе місце посідає А. Волошин.

На думку багатьох дослідників, саме закарпатські землі опинилися в соціально-економічних та політико-правових умовах, що сприяли активній діяльності патріотично налаштованих організацій, які прагнули до об'єднання України і відродження національних традицій.

Зокрема, як відзначає Б. Андрусин, багато важливих питань державотворення, на які чекає українське суспільство, потребують звернення до глибинних джерел, які лягли в основу підвалин новітньої Української держави як у внутрішньому, так і в міжнародно-правовому вимірах. Одним із найважливіших питань у зазначеному контексті є проблема спадкоємності української державності [1].

Вплив А. Волошина на визначення національної ідентичності населення Закарпаття мав велике значення для формування правосвідомості і правової культури закарпатців, підтримки його державницьких ініціатив і сьогодні, в контексті державотворчих процесів в Україні, викликає великий інтерес до дослідження його політико-правових поглядів.

Політико-правові погляди А. Волошина вже на початку формування його громадянської позиції були національного спрямування та мали чітку орієнтацію на ідею належності підкарпатських русинів до українського народу.

Громадянська та правова позиція А. Волошина формувалася в умовах мадяризації та національного гніту, що чинився з метою підкорення населення закарпатського краю. Будучи учнем, а потім студентом, А. Волошин зазнав освітньо-культурних утисків, але саме в ті часи досягнув національно-патріотичної зрілості та став прихильником державницьких ідеалів,

що в подальшому склали основу його політико-правових поглядів і активізували різносторонню діяльність.

Патріотичне виховання в сім'ї доповнилося власним досвідом і самовихованням, виробленими у процесі здобуття освіти. Так, навчаючись у Будапешті, А. Волошин проїнявся ідеями слов'янської єдності й виробив індивідуальну правову позицію під значним впливом поширених на європейському просторі ліберальних, а надто соціалістичних ідей.

Зауважмо, що як у релігійних питаннях, так і в політично-правових спрямуваннях А. Волошин користувався міжнародним досвідом, підтримував дипломатичні зв'язки з розвиненими країнами світу та завдяки цьому вибудовував курс на побудову незалежної держави.

На думку діяча, відстоювання інтересів народу, його культури, церковного життя повинно бути пов'язане з політикою. Як стверджував А. Волошин, для духовенства настали тяжкі часи з посиленням діяльності комуністів і фашистів. Тоді недруги масово почали пропагувати «кривослав'є» та анархію. Священики не могли належно протистояти такій пропаганді, оскільки не були зорганізовані політично. І в цьому контексті цілком логічно напрошується висновок: де «упадає» духовність, там «упадає» і політика. А тому, «здорова духовна життя є найважливішою основою політичної самостійності» [2, с. 1]. Тобто, А. Волошин був прихильником християнської політики, основою якої є участь духовенства у формуванні громадської політичної думки та правової дійсності, що ґрунтуються на християнських і патріотичних міркуваннях.

Така позиція діяча знаходила прояв у багатьох творах і публічних виступах, зокрема на з'їзді руської молоді в 1929 р. А. Волошин проголосував: «Хто із основ нашої культури хоче вирвати побожність і рідну мову, той не розуміє душі свого народу» [3, с. 2–3].

За висловлювання такого роду ідеологічні опоненти неодноразово критикували А. Волошина, закидаючи йому звинувачення у втягненні церкви в політичні процеси. Відзначмо, що в той період значний вплив на свідомість людей та їхню громадсько-правову позицію мали духовенство і освіта. Розуміючи таку тенденцію, А. Волошин залучав якомога більше соратників і знаходив нових поборників за українську державність. Церковний вплив і спрямування освіти в політико-правову площину жодним чином не були пов'язані з суб'єктивними інтересами Волошина чи задоволенням ним власних амбіцій, адже метою його діяльності було досягнення соціального добробуту, що полягало в незалежності і самостійності краю.

Поняття «нація» було, на нашу думку, ключовим у політико-правових поглядах А. Волошина. Він убачав суть держави не в її формі, територіальному устрої чи виді правління, а в призначенні – єднати націю, та служити соціальному добробуту народу. Підтримуючи позицію лібералізму щодо потреби у всебічному забезпеченні державою прав і свобод громадян, Волошин, при тому, з націоналістичних позицій виступав спершу за автономію краю, а згодом – за проголошення незалежності для возз'єднання в подальшому всіх українських земель.

З метою виявлення особливостей розвитку ідеології закарпатського населення і визначення політичного та ідеологічного значення реформ, що провадилися А. Волошином, вважаємо за потрібне звернутися до творчої спадщини діяча, як представника політико-правової думки закарпатського народу, що втілював свої погляди у законотворчій, громадській та державницькій діяльності.

У науковій спадщині А. Волошина значне місце відведено відображенню прагнення українського народу до національної самостійності та при-

щеплення краям високих моральних якостей і патріотичних ідеалів.

Тож у праці «Гаслова політика» А. Волошин висловлює свою думку щодо можливості негативного впливу політичних закликів, які хибно трактують мету діяльності тих чи тих політичних сил, зазначаючи, що «об'єктивна політика повинна часто оборонятися проти гаслової, проти порожніх фраз, які противники видумують і ширять, як політичне гасло. В нашій політиці таким гаслом є в руках противників нашого народного воскресіння слово «українізація, українщина». Що це є, точно не описують вороги, щоб могли тим словом збивати дійсного політичного агітатора, як найщирішого працівника культури. Коли в перших роках по перевороті ми підняли думку писати без йора, кинулися на нас противники народного відродження, як на небезпечних, протидержавних агітаторів. Цю порожню фразу, видуману експонентами мадярської політики, перебрали і поодинокі чеські партії, но й було много нападів проти «українізації», яку обвиняли союзом з німцями, з комуністами» [3].

Водночас у праці знаходимо підтвердження А. Волошином використання засобів масової інформації одними політичними партіями з метою паплюження проголошуваних ідеалів та діяльності інших політичних сил, зокрема борців за національну ідею, та їхнього впливу на правосвідомість населення.

У праці «Ко вопросу політичної консолідації» А. Волошин ставить питання об'єднання політичних сил Закарпаття для розв'язання соціально-значущих завдань національної ваги. Мовне питання, українофобські орієнтири зумовлювали лобістські спрямування посадових осіб, які обіймали керівні посади і тим чи тим способом пропагували агресивне ставлення до українців як народу, їхніх культури, мови, традицій та менталітету, виступали проти об'єднання України як держави. Були й такі поса-

довці, що за словами А. Волошина, час від часу підтримували українську ініціативу, проте мали яскраво виражену москвофільську політику, тобто обстоювали національно-культурну та державно-політичну єдність із російським народом.

Звертаючись до «Інтерв'ю» А. Волошина про соціально-політичний стан Закарпаття на початку ХХ ст., надруковане у американсько-руській газеті «День» [4], варто відзначити, що бачення Волошином цих процесів зводилося до вирізнення позитивних і негативних для суспільства змін, внаслідок належності території Закарпаття до тих чи тих державних утворень.

Приєднання до Чехословацької республіки він пояснював так: «Пристали на се всі Ради прото, ібо тоді вже стало ясным, що соединеніє наших земель з западними русинами – невозможно. Географічні, економічні і культурні інтереси наші тягли нас ко Чехословакії, де надіяли'сьмеся найти братської підпори для свободного розвитку наших народних сил». Говорячи про вплив Чехословаччини на розвиток краю у своєму «Інтерв'ю», А. Волошин відзначає підвищення стану злочинності, недосконалості у врегулюванні кримінально-правових відносин внаслідок невдалих реформ у системі судочинства країни. Зокрема, він писав: «Були случаи, що убійця за один цілий год чекав, доки го поставили перед суд. Внаслідок того стали ширитися злочини, вломи, крадежи, убійства і всякого рода шугайства. Тепер вже маємо 3 седрії і 10 окружных судів» [4].

А. Волошин вважав політику Чехословаччини порівняно лояльною, проте політичний безлад, спричинений мадярською агітацією, пропагандою російського нігілізму призводив до знищення «нашої молодой народної вегетатії і не позволив нам дійти до такої консолідації, котра подала би гарантію для руського характеру першого Союму Підкарп. Руси» [4].

Так, співпраця між урядом автономії та владарюючої держави, на думку А. Волошина, повинна була спрямовуватися на розвиток народної свідомості краян, розбудови шкіл, читалень, розповсюдження народної літератури, матеріальної підтримки громадян, проведення земельних, економічних і правових реформ. Водночас, недопущення соціальних заворушень з боку представників промадярських політичних сил і москвофілів було одним із пріоритетів його політико-правових спрямувань.

Питанню здобуття автономії закарпатського краю, як непересічний події в історії Закарпаття, діяч присвятив чимало нарисів-спогадів, одним із них є «Мир людям доброї волі!», де Волошин наголошував на тому, що «наша мала земля є тепер одинокою українською країною, яка здобула свою самоуправу. Той прецінний дар Божий вважаємо ми здобутком всього нашого народу, і нашим обов'язком є підносити духовні скарби всієї нашої нації» [5].

Говорячи про Україну в цілому, Волошин звертає увагу на роль Росії у консолідації української держави, наголошуючи, що: «найбільш пошкодила нам політика царської Росії. Вона пригнобила нас своїми багнетами, змінила нашу адміністративну автономну систему своїми централістичними урядами, губерніями, забрала наші школи. Але найбільш шкоди зробила нам тим, що знищила духовне життя наших предків» [5].

Наслідками цього діяч убачав широке поширення нігілізму, зокрема і правового, який проявлявся у правовому цинізмі російського уряду та інших вищих органів влади з метою викликати у населення зневажливе ставлення до українських правових принципів і традицій. Водночас, нерівність українського населення перед законом і судом поряд з російським, установлення примусовим способом комуністичного ладу на теренах

України призводило, на наше переконання, до домінування тоталітарного політичного режиму з проголошенням терору проти «класових ворогів» і противників зі встановленням «соціалістичних порядків».

У боротьбі за національне визволення та єднання українських земель А. Волошин провадив антирадянську політику. Він був одним із перших діячів, хто на сторінках періодичних видань, спираючись на загальновідомі факти і доводи, писав про потребу боротьби з більшовизмом, про негативні сторони комуністичної системи. Діяч був переконаний, що держава, яка побудована загарбницьким способом, на класових інтересах та антихристиянській політиці, не може принести жодного блага суспільству.

Так, у публікації «О соціалізмі» [6] знаходимо думку А. Волошина, що прибічники соціалізму, які зрадили своїм релігійним переконанням, прагнули до досягнення матеріального достатку і саме тому виступали за колективну власність. Зневажаючи основи християнської моралі та громадське життя, слідуючи власній ідеології, вони називали інститут сім'ї, громадянськість утопіями. Діяч наголошував, на користі соціалізму лише за умови панування християнської, а не «соціальної» справедливості.

Говорячи про тяжкий вибір українців між підкоренням владі більшовиків і приреченням своєї мови, культури і нації до занепаду та збереженням цього завдяки постійній боротьбі за власну самобутність, А. Волошин закликав до об'єднання сил заради досягнення найвищої мети – незалежної української держави.

За участі А. Волошина в часописі «Свобода» друкувалося чимало матеріалів, що стосувалися складного становища українців, які проживали на території радянської України і зазнавали значних утисків. Зокрема, саме зі «Свободи» країни дізнавалися про політичні репресії у вигляді голодо-

мору 1932–1933 рр., насильницького переселення селян до Сибіру, арештів представників духовенства та інтелігенції, придушення національно-визвольних ініціатив. Так А. Волошин, на нашу думку, долучався до європейського протесту, намагаючись перешкодити такому нищенню нації.

Варто відзначити, що радянськими ідеологами та деякими сучасниками ім'я А. Волошина й досі пов'язується з гітлерівською Німеччиною, що проявлялось у його нібито співпраці з фашистами. Послідовне відстоювання діячем національних інтересів, дипломатичні перемовини, що були спрямовані на покращення соціально-економічного та політико-правового стану Підкарпатської Русі, запозичення європейського досвіду у громадсько-політичній діяльності й правових надбань трактувались як змова з урядом Німеччини для досягнення загарбницьких цілей останньої.

Як зауважує Л. Ньорба, фактично всі наукові праці А. Волошина зазнавали критики. Його звинувачували в українському буржуазному націоналізмі, називали політичним авантюристом. Тільки після смерті розпочинається очищення його від бруду, яким закидали упродовж десятиліть комуністичні ідеологи. Сам Волошин, як і його народ, пройшов складний і суперечливий шлях національного самоусвідомлення через народні переконання, національну віру і незламний духом патріотизм [7].

Оцінювання архівних джерел, споминів, публікацій діяча та праць, присвячених діяльності Волошина, на наш погляд, доводять безпідставність висловлених звинувачень у прихильності до фашизму.

Ставлення А. Волошина до цієї ідеології було тотожним його негативному ставленню до комунізму. Зокрема, численна кількість опублікованих праць містила зневажливі відгуки про фашистський політичний режим і попередження про можливі

загрози в разі утвердження її в закарпатському краї. А. Волошин був переконаний, що фашисти вбачали в Закарпатті африканську колонію [8, с. 2–3]. Так, у часописі «Свобода» 1928 р. під криптонімом А. В. було надруковано статтю, яку дослідники наукової спадщини А. Волошина відносять до його авторства та в якій знаходимо засудження фашизму як «людино-ненависницької ідеології, що стоїть на перешкоді розвитку народної свідомості, а тому становить загрозу для усього людства» [9].

Крім того, в газеті «Нова Свобода» з ініціативи А. Волошина виходило багато публікацій, що були спрямовані на протидію новим спробам чехізації та мадяризації закарпатського краю. Авторами наголошувалося на порушенні гуманістичних принципів та посиленні «внутрішніх розбіжностей» серед закарпатоукраїнців чеськими політичними силами, що входили в змову з населенням Закарпаття, яке мало проугорські погляди, і перешкоджали зростанню національної свідомості краю.

У багатьох публікаціях періоду існування Підкарпатської Русі діяч висвітлював негативний вплив чехізації на соціально-політичне життя краю, констатував процес денационалізації, давав оцінку політичним і законодавчим ініціативам уряду Чехословаччини та продовжував провадити політику «українізації».

Відзначмо, що в той період А. Волошин дедалі частіше звертається до проблем русинства і русофільства, які в той час користувалися підтримкою на державному рівні. На думку діяча, така підтримка була пов'язана з прагненням уповільнити рух закарпатців до зближення з Україною, що

чимраз більше проявлявся у процесі національно-визвольної боротьби.

А. Волошин, продовжуючи боротись за єдність і неподільність краю, широко висвітлюючи успіхи борців за незалежність у сусідніх регіонах, спонукав краян до об'єднання для політичної боротьби і стійкості та непохитності до провокацій, організовуваних недругами.

Як відзначає В. Рекіта, протягом 20–30-х років ХХ ст. практично всі верстви населення Закарпаття на різноманітних з'їздах і конгресах висловили свою солідарність та ідейну єдність із українським народом, чітко ідентифікували свою національну належність. Але без урахування позиції основи українського народу – селянства говорити про якусь чітку національну ідентифікацію є неможливим і неправдивим. Відсутність чітко проголошеного голосу найбільшої соціальної групи породжувала спекуляції на національному ґрунті, виникнення «язикового вопроса» і «третього напрямку» в формі русинства [10].

Проаналізувавши праці А. Волошина, відзначмо, що він висвітлював факти і події того періоду так, як вони відбувалися насправді, тобто об'єктивно та без інтерпретації з перспективи часу. Праці А. Волошина без перебільшення можна назвати документованою історією відстоювання власної культури і правових традицій у боротьбі з домінуючою культурою.

Отже, проведене нами дослідження формування та еволюції політико-правових поглядів А. Волошина, завдяки плюралізму сучасного праворозуміння, дозволяє розкрити і оцінити його світоглядні позиції, національно-визвольне бачення об'єднання всіх українських земель.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусишин Б. І. Юридичні та фактичні підстави незалежності Української держави [Електронний ресурс] / Б. І. Андрусишин // Офіційний сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vapnu/2012_4/114.pdf
2. Волошин А. О задачах христианских партий / А. Волошин // Свобода. – Ужгород, 1928. – Ч. 3. – 19 січ. – С. 1–2.
3. Волошин А. І. Вибрані твори / Упорядкування, вступна стаття та примітки О. В. Мишанича. – Ужгород : ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2002. – 528 с., іл.
4. Волошин А. Інтерв'ю А. Волошина про політичний стан Закарпаття початку 20-х років / А. Волошин // Нова свобода – Ужгород, 1938. – С. 5–8.
5. Волошин А. Мир людям доброї волі! / А. Волошин // Нова свобода. – Ужгород, 1939. – 7 січня. – С. 2.
6. Волошин А. О соціалізмі / А. Волошин // Місяцеслов'я. – Ужгород: Унію, 1909. – С. 15–18.
7. Ньорба Л. Августин Волошин – мислитель і борець за національну ідею [Електронний ресурс] / Л. Ньорба // Офіційний сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/psis/2012_2/nyor.pdf
8. Волошин А. О языковом розпорядку: Бесіда посла А. Волошина в парламенті дня 16.ІІІ.1926 / А. Волошин // Свобода. – Ужгород, 1926. – Ч. 14. – 8 квіт. – С. 2–3.; Ч. 15. – 15 квіт. – С. 2.
9. А. В [Волошин А.]. Десять роков / А. Волошин // Свобода. – 1928. – Ч. 43. – 25 жовт. – С. 1.
10. Рекіта В. І. Висвітлення процесу національної ідентифікації українців Закарпаття у міжвоєнний період (на матеріалах творчої спадщини Василя Гренджі-Донського) [Електронний ресурс] / В. І. Рекіта // Офіційний сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/nvuu/Ist/2009_22/006.htm

Сабадос Т. І. Політико-правові погляди Августина Волошина в контексті державотворчих процесів в Україні

Статтю присвячено дослідженню політико-правових поглядів А. Волошина, що втілювались у його діяльності та функціонуванні суспільно-політичних утворень під керівництвом та за підтримки діяча. Проаналізовано умови формування громадянської та правової позиції А. Волошина у період національно-визвольної боротьби на Закарпатті. Висвітлено практичну значущість політико-правових поглядів А. Волошина для розвитку правової свідомості закарпатців, політичне та ідеологічне значення реформ, що провадились діячем, визначено його місце у вітчизняній та світовій історії політичних і правових учень.

Ключові слова: А. Волошин, політико-правові погляди, державотворення, правосвідомість, громадянська позиція, патріотизм, нація, незалежність, консолідація.

Сабадос Т. И. Политико-правовые взгляды Августина Волошина в контексте государствообразующих процессов в Украине

Статья посвящена исследованию политико-правовых взглядов А. Волошина, которые воплощались в его деятельности и функционировании общественно-

политических организаций под руководством и при поддержке деятеля. Проанализированы условия формирования гражданской и правовой позиции А. Волошина в период национально-освободительной борьбы на Закарпатье. Рассмотрены практическая значимость политико-правовых взглядов А. Волошина для развития правового сознания населения Закарпатья, политическое и идеологическое значение реформ, которые проводились деятелем, определено его место в отечественной и мировой истории политических и правовых учений.

Ключевые слова: А. Волошин, политико-правовые взгляды, государство, правосознание, гражданская позиция, патриотизм, нация, независимость, консолидация.

Sabadosh T. Political and legal looks of Augustine Voloshyn in the context of state-creative processes in Ukraine

The article studies the political and legal views of A. Voloshyn, who embodied in his work and functioning of the socio-political entities led and supported by the figure. The conditions of formation of civil and legal position of A. Voloshyn during the national liberation struggle in Transcarpathia. Deals with the practical importance of the political and legal views of A. Voloshyn for the development of legal consciousness transcarpathians, political and ideological importance of reforms that were carried out figure, and defined his place in the national and world history of political and legal studies.

Key words: A. Voloshyn, political and legal views, state, justice, civil position, patriotism, nation, independence, consolidation.